

DERLEME

Tıp Eğitimi ve Yetişkin Öğrenmesi

Senem TURAN ÖZDEMİR

Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı

ÖZET

Tıp eğitiminde uygulanacak en doğru yöntemi bulmaya yönelik arayışlar değişen dünya koşullarına paralel olarak sürmektedir. Tıp fakültesinde öğrenim gören yetişkin bireylerin öğrenme özelliklerinin bilinmesi, öğrenci profillerinin belirlenmesi, tıp eğitiminde daha iyiye ulaşma adına faydalar sağlayacaktır. Bu çalışmada, yetişkin bireylerin öğrenmesine yardım etme bilim ve sanatı olarak tanımlanan andragojik öğrenme modelinden bahsedilerek, yetişkinlerin öğrenme özelliklerinin bilinmesinin tıp eğitimine sağlayacağı katkılar vurgulanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tıp Eğitimi. Yetişkin Öğrenmesi. Andragoji. Pedagoji.

Medical Education and Adult Learning

SUMMARY

The searches in order to find the most appropriate method for the medical education keep on going parallel with the constantly changing world conditions. Appreciating the learning characteristic of the adults studying in medical schools and determination of students' profile would be useful to achieve better results in medical education. In this study, the andragogic learning method which is known as the science and art of aiding for the adult learning has been discussed and the contributions of the acknowledgement of learning characteristics into the medical education has been emphasized.

Key Words: Medical Education. Adult Learning. Andragogy. Pedagogy.

Yetişkinlerin Öğrenme Özelliklerini Anlamak Neden Önemlidir?

İçinde bulunduğumuz yüzyıl hızlı bir değişime sahiptir. Değişime ayak uydurabilmek, eğitimin yapısındaki hareketliliğine yetişmek ile mümkün gözükmektedir. Bu noktada eğitim kavramına yüklenilen anlamların değişmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Üretken bir toplum olabilmek için eğitim yöntem ve süreçlerini yakın plana almak gerekliliği, bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ile paralellik göstermektedir. İnsan sağlığına yönelik bilgi ve becerilerin kazandırıldığı tıp eğitimi; dinamik yapısı ve sürekli olarak yeni gelişmelere gebe olması ile bu anlamda önemli bir örnektir¹. Tıp eğitiminde kullanılan eğitim modellerinin, çağı yakalayabilmek için, eğitimin yapısındaki hareketliliği görmezden gelmesi mümkün değildir. Eğitim sürecindeki değişimin başarılı olabilmesi, uygulanan eğitim modellerinin doğruluğu

ve uygunluğu kadar, tıp fakültesi öğrencilerinin öğrenme özelliklerinin bilinmesi ile mümkündür². Bu anlamda öğrenci profillerinin belirlenmesi ve öğrencilerin öğrenme özelliklerinin doğru tespiti, tıp eğitiminde ve diğer meslek eğitimi alanlarında önemlidir.

Eğitim ve Öğrenme

Eğitim, "Bireylerin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve istedik değişimler meydana getirme süreci olarak" tanımlanmıştır³. Eğitim ile amaçlanan, bireylere bilgi kazandırılması ve bu bilgiyi pratiğe geçirebilme yeteneğinin öğretilmesidir. Eğitimde hedeflenen son nokta meslek kazanımları olmaktadır. Öğrenme ise, eğitim süreci içerisindeki temel bir davranış şekli olarak tanımlanmıştır. Öğrenmede ön plana çıkan, değişimin ortaya çıktığı bireydir. Öğrenme, sözlüklerde "öğrenmek işi" olarak karşılık bulmuştur. Tıpsal psikoloji ise öğrenmeyi, içgüdü olarak tanımlanan ve doğuştan sahip olunan yetiler ile herhangi bir gereksinime yanıt olarak sonradan kazanılan uygun ve doğru davranış değişikliklerinin bütünü olarak tanımlamıştır⁴. Davranışçı yaklaşım, "yaşantı ürünü olan az ya da çok kalıcı davranış değişikliklerini" öğrenme olarak tanımlarken, kalıcılık özelliği olmayan davranış değişikliklerini, öğrenme olarak kabul etmemiştir⁴. Kuşkusuz daha önemli

Geliş Tarihi: 05.06.2003
Kabul Tarihi: 10.07.2003

Dr. Senem TURAN ÖZDEMİR
Uludağ Üniversitesi, Tıp Fakültesi
Anatomi Anabilim Dalı
16059 Görükle / BURSA
Tel: 0224 442 88 08
e-mail: senem@uludag.edu.tr

olan, öğrenmeden ne anlaşıldığı değil, doğru ve etkin öğrenme yöntemlerinin neler olduğu ve bunların öğrencilere nasıl kazandırılacağıdır. Bir yetişkin için doğru ve etkin öğrenme deneyimleri kazanmak, geçmiş yaşantısından bugüne taşıyabileceği ve geleceğe götürebileceği en önemli hazinesi gibi gözükmektedir.

Etkin bir öğrenme ortamı denildiğinde, öğrencilerin uygulanan eğitim programı içerisinde daha aktif ve katılımcı olduğu koşullardan bahsedilmektedir⁵. Öğrenmeyi öğrenen, sorgulama yeteneğine sahip, yorumlayabilen, katılımcı, paylaşmayı bilen öğrenciler, etkin öğrenme eylemi içerisinde kabul edilmektedirler⁷. Etkin bir öğrenmenin ancak olumlu bir öğrenim ortamında gerçekleşebileceği ve bunun da temelinde yetişkin bireylerin nasıl daha iyi öğrenebileceklerinin bilinmesinin yattığı ifade edilmektedir⁶. Etkin bir öğrenmede, öğretilecek olan konuya odaklanılmadan önce, öğrenme eylemini gerçekleştirecek olanlara odaklanmak, daha gerçekçi bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir⁸. Bu da yetişkinlerin öğrenme özelliklerini anlamak ile mümkün olabilecektir.

Eğitim, dört farklı bileşeni olan kompleks bir süreç olarak tanımlanmaktadır¹. Öğrenen, eğitici, müfredat ve çevre. Sahip olduğu pek çok özelliği ile, eğitim sürecinin benzersiz bir örneğini teşkil eden tıp eğitiminde, öğrenenler hemen daima yetişkinlerdir.

Yetişkinlik Kavramı

Tıp Fakültelerinde öğrenim gören öğrenciler, yetişkin bireyler olarak kabul edildiği için “yetişkin” kavramını tanımlamak gerekmektedir. Yetişkin birey, sorumluluk alabilen, kimlik duygusu oluşmuş, kendi yaşantıları ve deneyimleri olan, öz sorumluluk duygusu gelişmiş birey olarak tanımlanmaktadır⁷. Yetişkinlik yasal, biyolojik, toplumsal ve psikolojik öğeleri içeren bir süreç olarak öngörülmektedir. Yetişkin eğitimi için temel alınan, psikolojik yetişkinliktir. Toplumsal ve psikolojik açıdan yetişkinlik, kendi yaşamından sorumlu olma, öz-yönetimli bir benliğe kavuşmuş olma, sorumluluklarının bilincinde olma halidir. O halde; öğrencilerimiz ileride üstlenecekleri “hekimlik mesleğinin sorumluluklarının bilincindedeler mi?” sorusunu sormak yerinde olacaktır.

Yetişkin Öğrenmesi, Pedagoji ve Andragoji Kavramları

Yetişkinlerin farklı öğrenme özelliklerinin olduğu ile ilgili yaklaşımlar 1940’lı yılların sonuna rastlamaktadır. Günümüze kadar devam eden ve geçerliliğini halen koruyan pedagojik eğitim modelinin yanı sıra, yeni bir kavram olarak andragoji ve andragojik uygulamalar gündeme gelmiştir^{8,9}. Pedagoji ve andragoji

pasif ve aktif öğrenme yöntemleri üzerine oturtulmuş iki farklı eğitim modelidir¹⁰. Pedagoji Yunanca bir kelimedir ve “paid”=çocuk ve “agogus”=yol gösterme sözcüklerinden oluşmuştur. Çocuklara öğretme, yol gösterme bilim ve sanatı olarak tanımlanmıştır. Geleneksel eğitim modeline temel oluşturan bu eğitici merkezli yaklaşımda neyin, nasıl, ne zaman öğrenileceğine öğretmen karar vermekte ve uygulamaktadır¹¹. Andragoji ise yetişkinlerin öğrenmesine yardım etme bilim ve sanatı olarak tanımlanmıştır¹². Yetişkin doğasına uygun bir model olduğuna inanılan bu öğrenci merkezli yaklaşımda, öğrencinin kendi öğrenme sorumluluklarını üstlenmeleri ve öğrenme gereksinimlerini fark etmeleri hedeflenmektedir; öğrencilerin, neyi, nasıl öğreneceklerine odaklanılmaktadır¹³. Yetişkin öğrenmesinde kullanılacak modelin, pedagojik eğitim modeli mi yoksa andragojik eğitim modeli mi olması konusunda farklı görüşler olmakla birlikte; “yetişkinde öğrenme kuramı” olarak, pedagojik varsayımları da içerisine alan bir eğitim yaklaşımı olan andragoji, yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Doğru pedagojik uygulamaları daha gerçekçi yaklaşımlar olarak tanımlayanlar olduğu gibi, pedagojik ve andragojik yaklaşımların bir arada uygulandığı öğrenme modellerinin daha gerçekçi olduğunu söyleyenler çoğunluktadır^{9,10}.

Modern yetişkin eğitimi kuramının gelişmesine katkıda bulunarak, andragoji terimini ortaya atan ve andragoji kavramını modern anlamda ele alarak bir kuram geliştiren bilim adamı; Amerikalı yetişkin eğitimcisi Knowles’dır¹⁴. Knowles tarafından ortaya atılan andragojik varsayımlar eğitimde gittikçe daha fazla kullanım alanı bulurken, andragojik varsayımları temel alan, probleme dayalı öğrenme ve kendi kendine öğrenme modelleri ortaya çıkmıştır¹⁴. Probleme dayalı öğrenme (PBL) doğasında bazı kusurlara sahip olduğuna inanılmakla birlikte, tıp eğitiminde önemli avantajlar sağladığı düşünülen bir öğrenme modeli olup, kullanılmaktadır¹⁵. Bu öğrenme modelinin temel prensibi, öğrenenleri küçük gruplarda, mesleki yaşamlarında karşılaşacakları durumların bir benzeri sayılabilecek durumlar ile karşı karşıya getirmek ve bu sorunlara kendilerinin çözüm bulmalarını sağlamaktır. Tıp biliminin öğrenilmesinde bireysel öğrenme farklılıklarını gözetken bir öğrenme modeli olarak kabul edilmektedir¹⁶. Özünde öğrenciyi temel alan, gereksinimlerin, öğrencilerin ilgileri doğrultusunda en yüksek düzeyde karşılanmasının amaçlandığı bir modeldir. Bu öğrenme modelinde öğrencilere “kendi kendilerine öğrenme” yani “öğrenmeyi öğrenme”, bağımsız çalışma, sorgulama, problem çözme becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır¹⁷. Yetişkin eğitimi ilkeleri doğasına uygun bir model olarak kabul edilen “probleme dayalı öğrenme” ve “kendi kendine öğrenme” yöntemleri ile ilgili bildirilen olumlu sonuçlara karşın, bu yöntemin etkinliği veya doğruluğu konusunda şüpheler de mevcuttur. Bu öğrenme modelinin öğrencileri merak

Tıp Eğitimi ve Yetişkin Öğrenmesi

etmeye ve deneye dayalı öğrenmeye teşvik etmekle beraber; her öğrencinin basitçe bilmesi gereken, kabul edilmiş bir bilgi bütünlüğünün bulunmasının gerekliliğini göz ardı ettiği ifade edilmiştir¹⁸.

Yetişkin Eğitimcisinin Rolü

Yetişkin öğrenmesi konusunda önemli olan bir diğer nokta da, eğitimcilerin üstlendiği roldür. Son zamanlarda vurgulanan konu, yetişkin eğitimcisinin rolünün öğretmenlikten daha çok kolaylaştırıcılık olması gerektiğidir¹⁹. Yetişkin eğitiminin özel olarak yetiştirilmiş öğretmenlere, özel öğretim yöntemlerine ve özel bir felsefi anlayışa gereksinim duyduğu görüşü kabul görmektedir. Pedagojideki eğitim öğretim anlayışını yetişkinlerin eğitimine transfer etmenin uygun olmadığı; yetişkin eğitimiyle ilgili eğitimcilerin, öğrenciler ile işbirliği yapan kişiler olması gerektiğine işaret edilmektedir. Tıp eğitimcisi Harden, tıp eğitiminde eğitici rolünü tanımlarken eğitim yönlendiricisi, rol, model, bilgi sağlayan, eğitim materyali geliştiren, planlamacı, değerlendirici kavramlarını ve bunların alt başlıklarını tanımlamıştır²⁰. Eğitim yönlendiricisi çatısı altına; akıl hocası ve öğrenmeyi kolaylaştıran kişi kavramlarını yerleştirmiştir. Yetişkin eğitimcilerinin, öğrenenlerin geçmişten getirdikleri öğrenme alışkanlıklarını yok sayarak yalın olarak bilgi aktarımlarından ziyade, deneysel çalışmalara, yaparak ve yaşayarak öğrenme yöntemlerine ağırlık vermeleri gerekliliği, vurgulanan önemli noktalardan bir diğeridir.

Yetişkin Öğrenmesinin Dayandığı Varsayımlar

Yetişkin öğrenmesinin özellikleri pek çok varsayıma dayandırılarak açıklanmaya çalışılmaktadır⁷. Bu varsayımlar aslında andragojik öğrenme modelinin temelini oluşturan varsayımlardır. Yetişkin öğrenmesine kaynak oluşturduğu düşünülen varsayımlardan biri; deneyim ya da yaşantı varsayımdır. Bu varsayım yetişkinlerin zamanla artan bir deneyim koleksiyonuna ve yaşantı birikimine sahip oldukları gerçeği ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum yetişkinlerin eğitimiyle ilgilenen kurumlarda bireysel farklılıkların olduğu anlamına gelmekte, öğrenme biçimleri, ilgi ve gereksinimlerin çeşitlenmesi sonucunu doğurmaktadır. İlgi ve gereksinimlerde ortaya çıkan çeşitlilik, üniversite müfredat programlarına yerleştirilen seçmeli derslerin gerekliliğinin en önemli kanıtı gibi düşünülebilir. Harden, eğitim programları içerisine yerleştirilen seçmeli derslerin önemine işaret etmiş, öğrenme amaç ve hedefleri doğrultusunda, toplumun sağlık gereksinimlerine yanıt verecek şekilde hazırlanan “çekirdek eğitim programına (ÇEP)” eklenen seçmeli dersler ile, amaçlanan hedefe ulaşma süreci-

nin kısılacığını belirtmiştir²⁰. Müfredat programlarında zorunlu derslere eklenen seçmeli dersler, öğrencilerin ileride seçmeyi düşündükleri uzmanlık konuları ile ilişkili veya daha fazla ilgi ve merak duydukları konulara yoğunlaşmalarına olanak tanımaktadır. Sadece hekimlik mesleğini icra eden öğrenciler değil; tıp hukuku, felsefe, sosyoloji, sanat tarihi gibi çok farklı konularda da birikimleri olan öğrenciler yetiştirmek, geleceğe uygun gibi durmaktadır.

Öğrenme gereksinimi varsayımı, yetişkinin neyi, niçin öğrenmesinin gerekli olduğunu bilmek istemesi gerçeği ile paralel bir diğer varsayımdır⁷. Öğrenme etkinliğinin sonunda, öğrenenin elde edeceği yararların “öğrenme amaç ve hedefleri=öğrenim hedefleri” adı altında açık bir şekilde ifade edilmesinin, öğrenme etkinliğini arttırdığı bilinmektedir⁶. Ders sunumlarına başlanmadan önce, ifade edilen öğrenme amaç ve hedefleri, öğrenenleri bu konuda tatmin edecek, öğrencinin hedefe ulaşma süresini kısaltacaktır.

Öğrenmeye hazır olma varsayımı, yetişkinlerin öğrenmeye hazır oluşlarının, yaşamlarıyla ilgili olarak üstesinden gelecekleri bir durumun varlığı ya da ortaya çıkışı ile doğrudan ilintili olduğunu gösteren bir varsayımdır⁵. Yetişkinlerin öğrenme gereksinim, ilgi ve algılarının ortaya çıktığı durumlar ile öğrenme yaşantılarının eşleştirilmesi yetişkin öğrenmesi açısından son derece önemli gibi gözükmektedir.

Öğrenme yönelimi varsayımı ise, yetişkinlerin öğrenmeyi, karşı karşıya oldukları sorunların çözümünde hemen kullanılabilecekleri araçlar olarak görmele-ri temeline dayandırılmıştır⁷. Yetişkin öğrenmesinin, mevcut bir sorunun çözümünde daha üst düzeyde gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu durum, senaryo üretimi ve bu senaryo zemininde problem çözümünden yola çıkılarak öğrenme eyleminin gerçekleştirildiği probleme dayalı öğrenme tekniklerini haklı çıkaran bir varsayım gibi gözükmektedir. Hemen uygulamaya dönüştürülmeyen öğrenme şekilleri, yetişkinler tarafından tercih edilmemektedir. Bundan dolayıdır ki çocukların ve gençlerin öğrenmesi daha çok konu odaklı iken, yetişkinlerin öğrenmesi daha çok sorun ve yaşam odaklı olmaktadır. Bu nedenle yetişkin öğrenmesinde, kuramsal yaklaşımlardan daha çok, uygulamalı ve bir sorunu çözmeye dayalı yaklaşımlar daha etkili olmaktadır. Tıp eğitiminde öğrencilerin her hangi bir bilgiyi öğrenmesine yardımcı olurken, klinik örnekler ve anektodlar gösterilerek öğrenme sürecinin hızlandırıldığı bildirilmesi uygulamaların önemine işaret etmektedir²¹.

Yaşam Boyu Öğrenme

Yaşam boyu eğitim ve yaşam boyu öğrenme, yetişkin öğrenmesinde önemli olduğuna inanılan ve bilgi dağarcıklarımıza yerleşen diğer kavramlardır⁷. Bu kavramların yaygınlaşması, 1930’lu yıllara rastlayan

yetişkin eğitimi kavramının gelişmeye başlamasıyla paralellik göstermiştir. UNESCO tarafından düzenlenen “Dünya Yetişkin Eğitimi Konferansı”nda yetişkin eğitimi, yaşam boyu devam eden bir etkinlik olarak kabul edilmiş, yetişkin eğitiminin dayanak noktasının yaşam boyu eğitim olduğu vurgulanmıştır. Yaşam boyu eğitim “katılanların öğrenmesi ve anlamasına yönelik insancıl temellere oturtulmuş ve yaşamın her hangi bir döneminde olabilen planlı etkinlikler serisi” olarak tanımlanmıştır⁷. Fakültelerin müfredat programı, yaşam boyu öğrenme sürecinin önemli bir bölümüdür; ancak asla tamamı değildir. Bu yanılısama yani fakülte müfredat programının öğrenilmesi gereken her şey olduğu yanılısaması, büyük düş kırıklıkları ile birlikte olmaktadır.

Sonuç olarak; yetişkinlerin farklı öğrenme özelliklerinin olduğunun bilinmesi önemlidir. Yetişkin öğrenmesinin dayandığı temel ilkelerinin bilinmesi; yetişkin eğitimi ilkelerine dayalı eğitim programlarının benimsenmesi ve uygulanması; eğitimde başarıyı artıracaktır.

Kaynaklar

1. Nkanginieme KE, Eke N. Learning and evaluation in medical education. Niger Postgrad Med J 2001; 8:46-51.
2. Özoğlu SÇ. I. Ulusal Tıp Eğitimi Kongresi, Kongre Özet Kitabı; 1998. 24-7.
3. Demirel Ö. Eğitim Sözlüğü. Pegem yayıncılık, 2001, s:42.
4. Koptagel G. Davranış Bilimleri. Tıpsal Psikoloji. 4. baskı. Nobel Tıp Kitabevleri; 2001.
5. Zuhâl Özer. Etkin öğrenme, Düşünen, tartışan, çözüm üreten toplum için. Konu danışmanı: A Ata Tezbaşaran, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.
6. Çizmeci O, Dinççağ A, Değerli Ü. Olumlu bir öğrenim ortamı yaratmak. Tıp Eğitimi Dünyası 2001; 4
7. Ahmet Duman. Yetişkinler Eğitimi. Ütopya yayınevi; 1999.
8. Trigg AM, Cordova FD. An integrated model of learning. Radiol Technol 1987;58:431-36.
9. Darbyshire P. In defence of pedagogy: a critique of the notion of andragogy. Nurse Educ Today 1993; 13:328-35.
10. Richardson D, Birge B. Teaching physiology by combined passive (pedagogical) and active (andragogical) methods. Am J Physiol 1995; 286:66-74.
11. Özyurda F. Tıp Eğitiminde andragojik yaklaşım. Tıp Eğitimi Bülteni 2001; 2:11-2
12. Jackson MM, Lynch P. Education of the adult learner: a practical approach for the infection control practitioner. Am J Infect Control 1986;14:257-71.
13. Nielsen BB. Applying andragogy in nursing continuing education. J Contin Educ Nurs 1989, 20:86-90.
14. Knowles M. “Yetişkin Öğrenenler:Göz Ardı Edilen Bir Kesim” (çev. Serap Ayhan), A. Ü. Basımevi, Ankara, 1996.
15. Finucane P, Nair B. Is there a problem with the problems in problem-based learning? Med Educ 2002; 36:279-81.
16. Bligh J, Wilkinson P. Report of Workshop on problem based learning and implications from medical education in the UK. Postgrad Med J 1997; 73:449-59.
17. Dolmans D, Schmidt H, The advantages of Problem-based Curricula. Postgrad Med J 1996; 72:535-8.
18. Monkhouse WS, Farrell TB. Tomorrow’s doctors: Today’s mistakes? Clin Anat 1999; 12:131-4.
19. Harden RM, Crosby JR. The Good Teacher is more than a Lecturer the twelve roles of the teacher. 2000 AMEE Education Guide No 20
20. Harden RM, Davis MH, Crosby JR. The new Dundee medical curriculum. A whole that is greater than the sum of the parts. Med Educ 1997; 31:264-71.
21. Nierenberg DW. The challenge of “teaching” large groups of learners: strategies to increase active participation and learning. Int J Psychiatry 1998; 28:115-22.